

ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ ODBORNÁ A UMELECKÁ ČINNOSŤ

OD BIELEHO PLÁTNA K MODRÉMU ZLATU

BENKO, ADAM

Katedra manažmentu kultúry a turizmu

Sekcia: Kultúra a jej rozvoj

Školiteľ: doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že prácu „Od bieleho plátna k modrému zlatu “ som vypracoval samostatne s použitím literatúry, ktorú uvádzam v zozname použitej literatúry.

V Nitre dňa 1. 2. 2021

.....

Adam Benko

ABSTRAKT

Práca rieši problematiku zabudnutého remesla modrotlač. Zameriava sa predovšetkým na deskripciu bývalej Hranovnickej dielne, technikám a spôsobom výroby v nej. Praktická časť sa venuje spôsob propagácie zabudnutej farbiarskej kultúry skrz znovuzrodenie remesla modrotlače v jeho pôvodnom prostredí.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: modrotlač, remeslo, farbiar, Hranovnica, dielňa majstra Elemíra Montška, negatívna tlač, worskop, pap, indigo.

Obsah

ÚVOD	5
1 CIELE PRÁCE.....	7
2 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA	8
3 OBEC HRANOVNICA	9
3.1 Geografické podmienky v obci	9
3.2 Stručná história obce	10
3.3 Konfesionálne zloženie obce.....	10
4 MODRÝ OŠIAL Z INDIE AŽ DO LEVOČE	11
5 HRANOVNICKÁ FARBIARENĽ V KONTEXTACH	12
5.1 Tlač a farbenie látok.....	13
5.2 Modrotlačiarске matrice.....	13
5.3 Využitie modrotlače	14
6 PRAKTICKÁ ČASŤ	15
6.1 Propagačné a pomocné akcie	15
6.2 Projekt modrotlačovky	16
6.3 Od bieleho plátna k modrému zlatu	17
6.4 Koncepcia plánu do budúcnosti	18
7 ZÁVER.....	19

ÚVOD

Kultúra ako taká, môže mať mnoho podob. V rámci nej však špeciálne miesto zaujíma tradičná kultúra, ktorá v rámci ľudovej kultúry pre nás predstavuje kultúrne dedičstvo – niečo na čo môžeme byť hrdý. Je to to, čo nás spája a zároveň rozdeľuje. Zo všetkou skromnosťou si dovoľíme konštatovať že nie je na svete krajiny ako je Slovensko, ktoré za každou riekou, skalou či údolím skrýva svojskú tradičnú kultúru inú ako je tam vedľa. Unikátnosť všetkého, čím sa dnes môžeme ako krajina chváliť, všetko čo nám dnes prináša pozornosť, všetko to sme získali vďaka dedeniu kultúrnych prvkov z generáciu na generáciu – otca na syna – z majstra na učňa.

Jedným takýmto prvkom je aj remeslo, ktoré si získalo úctu aj od Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru a je od 28. novembra 2018 zapísané v zozname nehmotného svetového dedičstva UNESCO. Jedná sa však o spoločný zápis Slovenska, Česka, Maďarska, Nemecka a Rakúska. Slovensku však patrí v spomedzi týchto krajín jedno smutné prvenstvo a to to, že v ako jedinej z týchto krajín sa remeselná výroba modrotlače na dlhú chvíľu úplne zastavila a to smrťou posledného majstra Stanislava Trnku v roku 2010. Štyristo rokov dlhá niť, s vedomosťami o remesle sa zrazu pretrhla a s ňou sa stratili overené postupy, tajomstvá a niečo čo by sme dnes mohli nazvať know-how. Hovoríme o krasnofarbiarstve. Jeho známejší, dnes používaný ekvivalent je modrotlač. Modrotlač je stará technika farbenia látky pomocou negatívnej potlače. Dnes je výraz vo všeobecnosti synonymom pre modrú látku s bielym vzorom.

Človek zlenivel, zabudol na úžasný pocit radosti z vlastnej práce. Mnoho tradičných remesiel upadlo a nahradila ich strojová veľkovýroba prevažne z cudzích krajín. A to hlavne kvôli tomu, že si ľudia prestali čítať ručnú prácu. Slovensko však v posledných rokoch zažíva niečo čo môžeme pomenovať aj ako folklórna renesancia. To však zo sebou prináša množstvo výhod ale aj nevýhod. Modrotlačové vákuum, ktoré tu v roku 2010 vzniklo sa podarilo zaplniť. Na Slovensku máme dve a pol dielne, ktoré sa venujú výrobe tradičnej modrotlače. Problémom stále zostávajú tajomstvá, ktoré si zobrali starý majstri do hrobu. Dnešní výrobcovia modrotlače nedokážu vykryť kapacitne dopyt po pravej modrotlačí a tiež nedokážu vyrábať tmavú modrotlač – prezívanú čierno tlač, s lesklým nádychom či viac farebnú modrotlač, ktorá je dodnes charakteristická pre tradičný odev mnohých obcí na Slovensku, najmä na Liptove, Spiši a Horehroní. Výsledkom pretrhnutej nite je degradácia tradičného odevu. Stretávame sa lacnými napodobeninami, ktoré sa vystatujú názvom modrotlač, pričom sa nehanbia na vzoroch kombinovať vzory z Čičmianskych dreveníc či Vajnorských výšiviek. Výhodou je ich cenová dostupnosť. Lepším variantom je keď folklórny súbor zanechá na kroji odevnú súčiastku pôvodne vyhotovenú z modrotlače a nahradí ju odevnou súčiastkou, ktorá pôvodne slúžila výhradne na sviatky a bola vyhotovená z drahších látok ako kašmír a vznikajú tak nové v podstate len zle poobliekané kroje.

Od mala som mal možnosť cez diery v plote nazerať do ošarpanej budovy vedľa môjho rodného domu v Hranovnici. Počúval som o tom, aká veľmi významná budova to kedysi bola. Keďže som od mala bol súčasťou nejakého folklórneho telesa, vedel som si dať dve a dve dokopy a nadšenie pre vec vo mne rástlo. Ako 14 ročný som spoločne so zástupcami obce a Podtatranského múzea v Poprade zorganizoval pomocnú brigádu zameranú na záchranu tej budovy. Rozbehol som tak dlhý beh o záchranu modrotlačiarскеj dielne v Hranovnici. Hoc sa jedná o naozaj jedinečnú Národnú kultúrnu pamiatku, dlhodobo sa jej nevenuje dostatočná – dalo by sa povedať minimálna pozornosť. V roku 2004 odkúpila opustenú dielňu obec, po tom čo jej predaj navrhlo Podtatranské múzeum v Poprade, ktoré ju získalo po smrti posledného majstra Elemíra Montška v roku 1974. Od tej doby do roku 2014 chátrala a hrozilo jej kompletne zbúranie. Hoc depozitár sa zachovať podarilo a je bezpečne uložený v depozitári

Podtatranského múzea v Poprade, myšlienky dielne nemal kto zachovať a špecifická kultúra, ktorú dielňa okolo seba vytvárala zanikla. Možno ako folklórny nadšenec, možno ako lokálpatriot a možno len ako človek hľadajúci si cestu životom som sa rozhodol venovať svoj voľný čas uchovaniu všetkého spojeného s dielňou a kultúrou modrotlačiarkeho remesla. Mojim snom a cieľom sa stalo stať sa modrotlačiarom a pokračovať v kultúrnej dedovizni Hranovnickej dielne. Byť farbiarom však nie je niečo, čo sa človek naučí zo dňa na deň. Súhrn okolností ma dovolil ako osemnásť ročnému nastúpiť na rýchlo učenie k jednému z dovedy dvoch modrotlačiarov na Slovensku. Dnes mám doma oveľa viac modrých vecí a modrých myšlienok ako by som možno aj sám chcel. Pomaly ale iste rozvíjam kultúrne povedomie o modrotlačí s dôrazom na autenticnosť, hoc nie vždy to je jednoduché.

1 CIELE PRÁCE

Hlavným cieľom práce je obnova zaniknutého remesla modrotlače v jeho autentickom prostredí, priblíženie postupu práce a histórie Hranovnickej dielne širokému spektru ľudí na Slovensku a turistom s ohľadom na využiteľnosť v cestovnom ruchu.

Parciálnym cieľom práce s nadväznosťou na hlavný cieľ práce je produkcia farbiarskej tkaniny archaickými spôsobmi nanášania vzoru ako sú metličkovanie, batika, vyvážovanie, negatívna a aj pozitívna potlač. V rámci tohto cieľa je ďalším parciálnym cieľom práce výroba prístojných matríc, podľa dochovaných autentických vzorov a matríc. Ďalším parciálnym cieľom práce je podrobnejšia charakteristika prostredia obce a regiónu a faktorov ktoré vplývali na výrobu modrotlače a podrobná deskripcia výrobných postupov. Nemenej váženým cieľom práce bolo vyčistiť objekt dielne a pomôcť pri rekonštrukcii objektu dielne z dôvodu jej zanedbania tak, aby bol objekt dostupný pre potenciálneho turistu. Spropagovať čo najlepšie lokalitu potencionálnemu turistovi.

2 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

Metodika bakalárskej práce pozostáva z dvoch základných fáz riešenia práce. Prvým základným riešením problematiky na danú tému je dostatočné zhromaždenie informácií. Druhou fázou je vlastný výskum a terénna práca. Prvá fáza zberu informácií je generalizovanie informácií odbornej literatúry primárne z vlastného knižničného fondu obsahujúceho všetky podstatné monografie na skúmanú tému. V tejto fáze sme selektovali potrebnú literatúru, zaoberajúcu sa stanovenou problematikou a rozdeľovali sme ju k jednotlivým kapitolám.

Druhá fáza bola vypracúvaná metódou heuristiky pri terénnom výskume, počas rozhovoru s pamätníkmi ale aj odborníkmi na danú tému. Následne boli výsledky interpretované formou syntézy napísaného, reálne videného a skonštruovaného.

Práca tak pozostáva zo šiestich kapitol pričom prvá a druhá kapitola opisujú základné stanovené ciele práce, ktoré stanovujú ráz a smer práce a pracovné postupy. Tretia kapitola je všeobecnou deskripciou obce Hranovnica ako celku v kultúrnom kontexte regiónu Spiša a faktorov ktoré ho ovplyvňovali. Berie do úvahy hlavne etnické a konfesijné zloženie v minulosti obce. Štvrtá kapitola je úvodom do sveta modrotlače a ponúka prehľad základných pojmov a historických súvislostí od antiky po založenie prvého farbiarskeho cechu. Piata kapitola sa venuje poznatkom o dielni Elemíra Montška v Hranovnici aj v súvislosti s ostatnými farbiarskymi dielňami na Slovensku. Šiesta – hlavná kapitola je výsledkom praktickej činnosti ktorá je rozdelená do dvoch podkapitol. Prvá podkapitola je venovaná cieľu založenia vlastnej dielne a pracovným postupom ktorých výsledkom je čo najhodnovernejšie replikovať tradičnú modrotlačiarску kultúru. Druhá podkapitola rozoberá stanovenú problematiku z hľadiska cestovného ruchu a osobný prínos pre rozvoj kultúrneho povedomia o slovenskej ľudovej modrotlačí. Siedma kapitola – záver, je venovaná subjektívnym postojom autora práce, pri ktorej sa rozoberajú myšlienky nadobudnuté počas skúmania témy a ideový koncept ako s vybranou témou pracovať v budúcnosti.

3 OBEC HRANOVNICA

Na území Národného parku Nízke Tatry, v jeho severovýchodnej časti, nad obcou Vikartovce je postavená mala drevená studienka, z ktorej vyteká nenápadný potôčik – Hornád. Netrvá mu dlho kým na svojej 186 kilometrov dlhej trase Slovenskom nadobudne poriadnu silu rieky. Práve táto rieka dala pomenovanie kotline, kde sa opisovaná obec nachádza. Po dlhé roky stála akoby na hranici preto odvodene od tohto slova dostala svoje pomenovanie, ktoré sa prvý krát spomína v roku 1294 pod slovom *Granich*. Osada ako taká tu už existovala už oveľa skôr a nie je žiadnej pochyby že cesta číslo 66 vedúca cez Hranovnicu až do Maďarska bola kedysi korienkom slávnej Jantárovej cesty, ktorá priniesla nové kultúrne javy na toto miesto už dávno pred oficiálnou prvou písomnou zmienkou. Cela ranná história obce úzko s katolíckym náboženstvom a radom cisteriánov, ktorí sa usadili len 5 km od obce v opátstve Spišský Štiavnik. Boli to oni ktorí vypálili lesy a zúrodnili pôdu. Výrazne tiež prispeli k formovaniu kultúry pozývaním Nemcov, ktorý začali v Hranovnici s hlbinnou ťažbou ktorej pozostatky môžeme dodnes voľným okom vidieť v každej strane Hranovnického lesa. Aj vďaka tomu získala Hranovnica štatút banského mesta. O mesto sa začala zaujímať hlavne rodina Thurzovcov, ktorí tu postavili veľký sklad na meď. Neskôr to bol sám Bulharský cisár Ferdinand I. Coburg, ktorý si v lese na Hranovnickom plese postavil kaštieľ kde sa často zdržiaval a na omše chodil priamo do dediny, kde si ho obľúbili pre jeho štedrosť. Tieto meštianske vplyvy dodnes cítiť a poznať pri poznávaní tradičnej kultúry obce ale nejako stále zostali zakódované v hlavách obyvateľov, a tak možno označiť Hranovnicu slovami jej obyvateľov za „*pansku dzedinu, ne lem taký šmat jak vof Vikartovcoch*„. Obec sa zapojila nie len do Slovenského Národného Povstania ale aj do proti Habsburgských povstaní v rokoch 1848/49. Tieto povstania a ani 1. a 2. sv. vojna však nemali na obec taký ničivý dopad ako obyčajný oheň – živel ktorého sa dodnes právom bojí každý Hranovničan a to hlavne kvôli povere že „*velky ohen*„ sa vracia každých sto rokov – pohromu ktorá prichádza s nešťastnou 20kou však dokladajú aj kroniky – obec vyhorela roku 1920, 1820, 1724, 1620 postihla obec vlna moru a okolo roku 1420 mal vyhoriť po nájazde Husitov aj Hranovnický hrad na Zámčisku. V celej doline existovalo množstvo páleníc, obyvatelia sa na konci 19. storočia živili hlavne ako roľníci a furmani no veľký význam nie len pre Hranovnicu mala domáca výroba plátna. Nepriaznivé ekonomické podmienky prinútili mnohých odchádzať za prácou do Ameriky, čo tiež pozmenilo charakter obce – hlavne v architektúre a nárečí. Výrazný vplyv Valašskej kolonizácie tu nie je citelný.

Za posledný veľký zlomom ovplyvňujúci vývoj kultúry v obci bolo založenie JRD v roku 1948 ktoré sa však nezaobišlo bez protestov, bitiek, krvi a dokonca aj gulagov. Po roku 1989 však družstvo najvýkonnejšie družstvo v okolí prestalo prosperovať a obyvateľov začali zamestnávať hlavne chemické závody vo Svite či mechanické závody v Poprade. Posledné roky sa obec javí navonok ako pokojná obec s krásnymi výhľadmi. Pravda je však niekde uprostred.

3.1 Geografické podmienky v obci

Z hľadiska folklórnych regiónov patrí obec do regiónu Spiš. Spiš ako taký je však veľký celok preto obec Hranovnica zaradzujeme konkrétnejšie do územia stredného Spiša. Obec sa nachádza v centrálnej časti Vikartovskej priekopy, 10 km južne od metropoly Tatier a Spiša – Popradu. Od centra okresu a Popradskej kotliny ju oddeľuje masív zvaný Kozie chrbty. Najvyšší vrchol v katastri obce je Človečia hlava (1269 m. n. m.). Jadro obce sa sformovalo pozdĺž Vernárskeho potoka. Obec ma tri vzdialenejšie miestne časti: Hranovnické Pleso (rekreačné stredisko), Dubina (tu sa nachádza rozsiahla chatová, a najmä chatová záhradkárska zástavba) a Hranovnica - Hámor (stredisko drevospracujúceho priemyslu).

3.2 Stručná história obce

Rozsiahle travertíny nachádzajúce sa medzi Hámrom a Hranovnickým Plesom sú významné z dvoch dôvodov. Okrem toho, že patria k najrozsiahlejším na Slovensku, slúžili aj ako stavebný materiál pre tunajších obyvateľov. Práve tu sa v lete 1959 našli v horných partiách terasy dve ohniská zaliate v travertíne, vzdialené od seba asi 5 metrov. Ohnisko, ktoré bolo menšie, obsahovalo veľa uhlíkov a kostičiek, obsahovali spálené aj nespálené kosti ľudí aj zvierat. Lokalitu vtedy zaradili do stredného paleolitu.

Za veľmi dôležitý dokument z dejín obce Hranovnica sa považuje listina z roku 1294, kde sa obec prvýkrát spomína aj písomne. Okrem iného sa tu spomína aj prvý pivovar v okrese, (budova pivovaru ešte dodnes po úpravách stojí), mlyn a rybník, ktoré sa už nachádzajú len v pamäti tejto listiny. Okrem roľníctva sa občania najskôr venovali aj baníctvu, čo viedlo k popularite a tomu, že o obci sa hovorí ako o baníckom mestečku vo viacerých stredovekých dokumentoch. V roku 1820 vypukol v dedine požiar. Dedina aj s lesmi okolo zhorela do tla. Píše sa, že pália, roztopila aj zvony na kostolnej veži. Obec vyhorela do tla. Na druhý deň každá dedina z Hornádskej kotliny ponúkla Hranovnickým občanom peňažnú aj naturálnu pomoc (drevo, dobytok a podobne). Tým sa podarilo dedinu znova obnoviť. Práve kvôli tomuto požiaru nie je v obci veľa pamiatok.

V auguste 1914 sa rozhoreli ohne prvej svetovej vojny a brániť záujmy monarchie išli aj novo narukovaní Hranovničania. V roku 1918 vznikol výbor SNR aj v Hranovnici. Národné povedomie bolo dosť rázne. Na podnet kováčskeho majstra Michala Štolca si ľudia zaobstarali národnú zástavu a v Deň slobody celá obec s nimi pochodovala ulicami. Začiatkom septembra 1939 sa rozpútala najhoršia vojna v dejinách ľudstva. Obec sa počas vojny snažila byť neutrálna, a tak sa tu píše mnoho zaujímavých príbehov. Hranovnicu obsadili Nemci už v prvých dňoch Slovenského národného povstania, preto sa nemohli občania do povstania prihlásiť. Prvé tri dni občania strávili v okolitých lesoch – do domov sa vrátili až po vyhrážkach o vypálení obce. Partizáni si na kopci nad obcou spravili guľometnú základňu, a tak tu dochádzalo k prestrelkám. Hranovnica bola totiž strategickým bodom. Mnoho občanov utekalo do lesov smerom na Vernár, kde mali partizáni silné základne. Počas SNP 08. 10. 1944 na slovenské povstalecké územie letelo s dodávkou zbraní aj lietadlo kapitána V. A. Smirnova. Dodnes je v chotári obce pochovaných 14 partizánov a vojakov červenej armády.

3.3 Konfesionálne zloženie obce

Obec je samozrejme katolíckou obcou a to hlavne s rímskokatolíckym obyvateľstvom. Vieme že roku 1880 bolo v Hranovnici 1069 obyvateľov rím-kat. vyznania, 5 gregokatolíkov, 124 evanjelikov a 23 židov. Počet židovského obyvateľstva bol pre druhov svetovou vojnou o čosi vyšší (okolo 50 – vlastnili krčmu a dva obchody) po vojne však do dediny nevrátil ani jeden. Záznamy nám nehovoria aký osud týchto ľudí postihol no z pamäti najstarších obyvateľov dokladáme svedectvo Olivie Slavkovskej nar. 21. marca 1933 ktorá si spomína na rozbitý a pomaľovaný židovský potravinový obchod (ktorý dnes ešte stojí). K dnešným dňom je v obci okolo 150 evanjelikov a 2000 rímskokatolíkov. Veľa osôb sa hlási k ateizmu a zvláštnosťou je tiež obyvateľstvo hlásiace sa k starovercom (pohanom) či špeciálna odnož cigánskej kresťanskej komunity maranata. Môžeme tiež povedať že obec nikdy nemala problém medzi rím-kat. a evan., dokonca rímskokatolícky farár roku 1885 daroval zadarmo pozemok na výstavbu kostola pre evanjelikov. Raz za rok sa v oboch obciach koná spoločná ekumena. Obec ma zapísaného tiež jedného Moslima, zo severného macedónska, ktorý v Hranovnici predáva balkánsku zmrzlinu.

4 MODRÝ OŠIÁL Z INDIE AŽ DO LEVOČE

Ak hľadáme korene modrotlače, história nás zavedie do Indie, ktorá je dodnes prestížnou krajinou v textilnej výrobe. Vo všeobecnosti sa predpokladá že to boli práve indickí remeselníci, ktorí objavili indigovník (*Indigofera tinctoria*) a naučili sa jeho výtlačky správne spracovávať. Technika rezervačnej tlače sa odtiaľ rozšírila do Strednej Ázie a Perzie. Najstarším priamym dôkazom o negatívnej tlači látok, pri ktorej bolo vzorovanie dosiahnuté použitím voskovej rezervy pochádza z Egypta. Dôkazom sú opisy rímskeho učenca Plínia o egyptskom umení zdobení látky. Hmatateľným dôkazom je detská tunika zo 4. storočia pochádzajúca z kresťanských hrobov Koptov v hornom Egypte. Najstaršou Európskou hmotnou pamiatkou na negatívnu potlač s bielym vzorom na modrom podklade je nález v hrobe biskupa Czéra v južnom Francúzku v meste Arles zo 6. storočia. Látka v hrobe bola ale pravdepodobne dovozená z orientu a nebola vyrobená na území európy. Po tomto náleze sa dôkazy používania negatívnej tlače v Európe strácajú. Treba však poznamenať že už od keltských čias sa na farbenie látky na modro používal výtlačok z borytu – *Isatis tinctoria*. V stredoveku sa pestovaniu tejto rastliny sa v severnom Nemecku a vo Francúzku venovala niekoľko stoviek obcí. Zásadná zmena prišla až zo zámorskými objavmi. V 16. storočí prišla technológia modrotlače prostredníctvom kupcov z Indie priamo do Anglicka a Holandska odkiaľ sa následne šírila postupom času do zvyšku Európy. Za najväčší impulz pre rozmach modrotlače sa považuje návšteva poslov zo Siamu (dnešné Thajsko) na kráľovskom dvore francúzskeho panovníka Ľudovíta XIV. roku 1680. Medzi darmi ktoré mu priniesli boli aj látky s bielym vzorom farbené na modro. Vzbudili veľký obdiv a stali sa žiadaným tovarom neskôr aj predmetom obchodných sporov. Indigo vďaka svojim schopnostiam prevládalo domáci boryt a v 16. a 17. storočí rástol import indiga. K rozmachu prispela aj 30 ročná vojna, kedy si obyvatelia nemohli dovoliť kupovať drahé látky a tak siahali po modrotlači. Najstaršia dochovaná datovaná modrotlač z územia Slovenska pochádza z Kremnice z roku 1783. Najstarší farbiarsky cech bol ale založený už v roku 1608 v Levoči a zastrešoval majstrov z celého východného a stredného Slovenska. Na rozvoji farbiarstva mali veľký vplyv kultúrne väzby s poľskom odkiaľ prichádzalo množstvo inovácií. Samotný cech modrotlačiarov však nikdy nevznikol. V 17. storočí však vznikol v Bardejove cech tmavofarbiarov, čo je však veľmi ojedinelý úkaz. Na území Slovenska sa modrotlač udomácnila až v 18. storočí, kedy sa už jednalo o bežný artikel. Obdobím najväčšieho rozkvetu bolo 19. storočie. Farbiarske dielne boli vtedy skoro v každom meste a postupne sa usadzovali na vidieku – teda tam kde bol po látkach najväčší dopyt. Produkty dedinských modrotlačiarov formovali výzor tradičného odevu na obyvateľov do polovice 20. storočia. Dostupnosť kvalitného materiálu pre výrobu bola prvoradou podmienkou pre fungovanie dielne. Druhou podmienkou bola voda a teda blízkosť vodných tokov. Prvenstvo vo výrobe plátna patrilo od dávna Spišu nasledovala Orava, Liptov a Šariš. Z obdobia rokov 1773 až 1834 bolo na Orava zaznamenaných až 54 zmlúv o vybudovanie mangľov a farbiarní. Poprad mal ešte na prelome 20. storočia v každej mestskej časti jednu farbiareň – spolu by ich dnes bolo v meste až 5. Činných v polovici 20. storočia ostalo na Slovensku len 21 dielní. Dnes ULUV registruje dvoch činných majstrov modrotlače. V Indii sa počet farbiarní ani nedá spočítať. Zaujímavé však je že aj napriek vzdialenosti Indie od Slovenska 8000km dokázala ovplyvniť odievanie. Dodnes sú pri replikovaní tradičného odevu žiadané motívy ktoré majú svoj pôvod v Indii sú nimi hlavne „Boteh“, ktorý sa na Slovenskom kroji dnes nazýva „slimáčik“, alebo „Palmeta“, ktorá má na množstvo lokálnych pomenovaní. Najväčšou výhodou, pre ktorú si Slováci modrotlač obľúbili bolo to, že sa nedala ľahko zašpiniť, bola lacná, dostupná a pekná. Prírodné indigo kupované z Indie v 20. storočí nahradilo syntetické indigo, ktoré sa používa vo farbiarskych dielnach dodnes a zohnať prírodné indigo je už takmer nemožné.

5 HRANOVNICKÁ FARBIAREŇ V KONTEXTOCH

Výroba modrotlače na Spiši bola rozšírená v oblastiach, kde sa darilo technickej plodine – ľanu. Hranovníčania pestovali ľan na predaj a jedna rodina vyrobila ročne až 100/rífov plátna (1 ríf = cca 80 cm). Obec Hranovnica je vzdialená asi 8 km južne od Popradu a jej modrotlač bola v minulosti súčasťou hustej siete modrotlačiarских dielni na Spiši. Založil ju v roku 1820, pravdepodobne po vyhorení obce Ján Neher, ktorý zomrel v roku 1828 a po jeho smrti prevzal dielňu Samuel Kozábek, ktorý zomrel v roku 1871 a ďalším majiteľom sa stal v 80. rokoch 19. storočia Michal Urban. Začiatkom 20. storočia prevzal dielňu zať Kornel Montško a po jeho skorej smrti dielňu prebral jeho syn Elemír Montško. Dielňa sa stala vyhľadávaným a uznávaným miestom v okolitých, ale aj vo vzdialených dedinách, pretože ľudia boli s výrobkami Elemíra spokojní. Prestíž dielne dokladuje aj vlastníctvo mangľa, ktorý pracoval na princípe gápl'a. Bol postavený v roku 1920 po tom, čo ten pôvodný vyhorel pri požiari obce. Tvorila ho 11 metrov dlhá debna, naplnená kameňmi, čím vzniklo potrebné zaťaženie na mangľovaciu plochu. Bol poháňaný koňom, ktorý sa otáčal okolo osi pričom mal na očiach dva klobúky aby sám nevedel že sa točí v kruhu. V roku 2005 na mangli pod záštitou Podtatranského múzea v Poprade začali prebiehať konzervačné práce. Mangel' sa na svoje miesto vrátil až v roku 2019 po rekonštrukcii stodoly. Problémom ostáva červotoč pretože mangel' nebol zakonzervovaný kompletne, hrozí jeho znovu poškodenie červotočom. Dielňa nevyčnievala špeciálnym spôsobom z urbanistického plánu obce. Pôvodne bola kvôli znečisteniu postavená dostatočne ďaleko od dediny no už začiatkom 20. storočia okolo nej boli postavené nové gazdovské domy. Celá stavba má dve časti oddelené cestou. Predný dom kde sa bývalo je spojený s radom hospodárskych stavieb – maštali, v ktorých sa ale nachádzala aj malá miestnosť „magazín,, kde dochádzalo ku kontaktu so zákazníkom. Vedľa magazínu bola tiež miestnosť s kýpami „farbiareň,, za ktorou boli ešte maštale a veľká stodola s mangľom. Naproti domu cez cestu sa nachádzala dielňa. Menšia podpivničená budova. Tu sa látka potláčala a sušila. Farbiar tu tiež skladoval formy a vzadu za dielňou pral v rieke plátno. Zaujímavosťou z rozprávania je že ľudia vedeli kedy sa perie modrotlač pretože dole dedinou sa liala v potoku modrá voda a rybky plávali hore bruchom, keď začala tiecť už čistá voda rybky sa znova pozviechali. Zaujímavé je to z dôvodu že hoc sa dnes do rieky nič nevypúšťa, rybky tu vyhynuli. Z rozprávania O. Slavkovskej vieme že E. Montško rád nechával hotové kusy plátna na slnku aby biely vzor ešte viac obelel. Tiež spomínajú na vyobliekané ženy s bielym plátnom na chrbte ako kráčajú hore dedinou – každý vedel že idú idú do farbiara a podľa krojov typovali odkiaľ ženy idú. Hoc sa dielňa nachádzala priamo v obci tak Hranovnický kroj obsahuje minimum farbiarskych látok. Dedinčania považovali modrotlač za menej cennú látku a dávali prednosť bohatým látkam. Samotná farbiarska rodina dokonca vraj nikdy na sebe nič modrotlačové nenosila. V obci sa nechávali farbiť len pracovné zástere, pracovné sukne a výnimočne aj šatky ktoré sa ale tiež nosili len do práce. Po nútenom vstupe do JRD v roku 1948 chcel s farbením E. Montško skončiť, pretože družstvo mu skonfiškovovalo koňa (ktorý poháňal mangel') a namiesto úžitkového textilu pre ženy bol nútený farbiť v prvom rade pre ULUV. Keďže nemal deti v dielni mu pomáhala len jeho sestra Cilka a príležitostný učni. Nikomu však nikdy neprezradil tajomstvo výroby. Jediný, s kým si vymieňal informácie a dokonca aj formy bol majster Stanislav Trnka z Púchova. Posledné farbenie majstra sa konalo v roku 1974 kedy ho vyprosili listom ženy z Nižných Ružbach o nové sukne pretože staré sú deravé, nová móda sa im nepáči a oni sú posledný kto ešte v okolí vyrába to ich oblečenie, ktoré chceli nosiť. V roku 1974 smrťou Elemíra Montška ukončila modrotlačiarська dielňa prevádzku, keďže Elemír zomrel bezdetný a bez testamentu. Celá dielňa aj s náradím sa onedlho stala majetkom Podtatranského múzea v Poprade. V roku 2004 predalo múzeum budovu dielne (bez vybavenia) obci Hranovnica.

5.1 Tlač a farbenie látok

Výroba modrotlače je technicky a časovo náročným procesom. Po prevzatí plátna od zákazníka ho modrotlačiar označil plieškom, druhý s rovnakým označením dostal zákazník. Tieto pliešky sa nazývajú ciachy. Niektoré rodiny, ktoré chodili plátno farbiť pravidelne mali dokonca vlastné ciachy s vlastným menom či monogramom, inak sa označovali číslom. Plátno sa najprv vyváralo, škrobilo a nakoniec vymangľovalo. Mangľovaním sa plátno vyžehlilo a získalo hladký povrch potrebný na rovnomerné odtlačenie vzoru. Čím viac sa pred nafarbením plátno vymangľovalo, tým väčší bol jeho lesk.

Ďalším úkonom bolo odtlačenie vzoru na plátno s pomocou papu (voskovitá hmota) a modrotlačiarkej formy. Pap je kaša, ktorej hlavnú časť tvorí maliarska hlinka, modrá skalica a voda. Zvyšné ingrediencie sú tajné. Pomer týchto ingrediencií je vysoko individuálny. Forma sa namáčala do nádoby s papom a následne sa prikladala na plátno.

Po uschnutí papu sa plátno v rovnobežných záhyboch vešalo na železnú konštrukciu zvanú ráf – koleso alebo štvorec s ostrými háčikmi. Na ňom sa ponorilo sa na 20 až 30 min. do studenej zmesi na farbenie, ktorej základnú zložku tvorilo indigo a potom sa vytiahlo – nechalo sa vyoxidať pričom hlavne pri prvom namáčaní môžeme vidieť premenu žltej farby na modrú. Elemír Montško dovážal indigo až z Nemecka. Celé plátno sa tak zafarbilo, okrem miest, kde bol nanesený pap, ktorý indigo neprijímal. Proces namáčania sa opakoval niekoľkokrát – čím viackrát sa plátno namáčalo, tým tmavšia modrá farba vznikala. Najviac sa však plátno namáčalo 6 krát avšak podľa jedného zo žijúcich učňov sa modrotlač s červeným nádychom namáčala až 15 krát. Po nafarbení sa tkanina vložila do slabého roztoku kyseliny sírovej, čím sa pap z látky odstránil a vznikol biely vzor na tmavomodrom podklade. Elemír Montško pracoval hlavne s ľanovým plátnom, na ktorom výraznejšie vynikol žiadaný lesk. Avšak manipulácia s ním bola veľmi ťažká a jeho farbenie bolo namáhavé. Na šatky sa používalo jemnejšie bavlnené plátno.

5.2 Modrotlačiarске matrice

Výrobe foriem sa venovali rytci foriem, ale niektoré formy si vyrábali farbiari alebo aj zákazníci svojpomocne. V 20. storočí sa týmto remeselníkom nevenovala skoro žiadna pozornosť preto o nich viem len veľmi málo. Celkovo však na svete existujú už len tri dielne na výrobu matric pre farbiarov. V českej republike je to dielňa Milana Batosku, jedna dielňa sa nachádza v Nemecku a jedna v Dánsku. Na potlačenie okrajov sa používali bordúry a do rohov sa tlačilo pomocou rohových foriem. Na výrobu foriem sa používalo slivkové orechové drevo, najvhodnejšie bolo však hruškové. Sám majster na svojom pozemku pestoval práve takéto stromy. Matrice rozdeľujeme na celodrevené (vzor je vyrezaný celý do dreva), polodrevené (vzor je vyrezaný do dreva a je doplnený o mosadzné pliešky) a mosadzné (vzor je pomocou natĺkavačou vytvorený z mosadzných plieškov). V Podtatranskom múzeu sa nachádza vyše 900 kusov modrotlačiarских foriem z dielne Elemíra Montška. Jedná sa tak o druhý najväčší depozit modrotlačiarских matric na Slovensku. Vo fonde sú zastúpené formy s rastlinnými, geometrickými figurálnymi motívami, motívami vtáčikov, poľovníckej výjavy či motív krajinky. Niektoré z týchto foriem však farbiar zdedil po zaniknutých dielnach v Poprade. V hranovnickej dielni sa využívala aj viacfarebná tlač tzv. passerová tlač, čo je kombinácia svetlomodrého vzoru na tmavomodrom podklade, ale aj kombinácia so žltým a zeleným vzorom. Na takéto farbenie sa používali passerové formy. Tie samé o sebe vytvárali nudné jednoduché vzory, avšak keď sa poukladali správne dokopy tak vytvárali najzložitejšie farbiarske vzory. Farbenie jedného metra plátna passerovou technikou trvalo majstrovi aj týždeň.

5.3 Využitie modrotlače

Ľudový odev je prvým a hlavným využitím farbiarskeho plátna. Šili sa z nej hlavne pracovne súčiastky ale v niektorých obciach sa modrotlač stala súčasťou sviatočného odevu. Šili sa z nej sukne, zástery a šatky, ale aj vizitky a kabáty či uteráky, alebo posteľná bielizeň. Medzi špeciálne modrotlačárske výrobky patrili veľké slávnostné šatky, ktoré sa zvykli používať vo funkcii obradných rúch na krst, svadbu či pohreb. Často sa využívalo obojstranné potláčanie vzoru kedy je na strane A) úplne iný vzor ako na strane B) pričom vzor medzi sebou nepresvitajú – táto metóda farbenia je už stratená. Ako odevnú súčiastku kupovali modrotlač najviac ženy hoc z pamäte vieme že v Hranovnickej dielni sa farbilo plátno na košele hutníkom zo Žiaru nad Hronom. Odev zhotovený z modrotlače sa nemusel často prať a takáto látka nebola ani finančne náročná, pretože jej potlačenie bolo lacné. Okrem oblečenia sa s veľkou obľubou farbili aj posteľné obliečky. Väčšina dedín mala pre svoje obľúbené vzory aj vlastné pomenovania ako napríklad „kudelkový,, „stromkový,, „slniečkavo,,. Do Hranovnice chodili ženy z Važca, ktoré mali na majstra špecifické podmienky, ktoré nedokázal splniť hocijaký iný majster. Rovnako ženy z Vernára mali požiadavku na modrotlač s červeným nádychom. Majster chodil svoje látky ale predávať aj sám na Jarmoky a to hlavne do Levoče a Spišskej Novej Vsi.

6 PRAKTICKÁ ČASŤ

Praktická časť pozostáva zo štyroch etáp. V prvej sa snažíme riešiť problematiku nezájmu o dielňu ako stavbu zaradenú medzi národné kultúrne pamiatky Slovenskej republiky. V druhej fáze popisujeme náš počiatočný prvý projekt modrotlačovky, ktorým sme chceli získať peňažné prostriedky na založenie vlastnej samostatnej dielne. V tretej fáze opisujeme naše pôsobenie u modrotlačiarkeho majstra Petra Trnku v rámci relácie RTVS „Remeslo má zlaté dno“ následne konštituovanie vlastnej dielne a propagáciu dielne na výstavách a šírenie povedomia o modrotlačiarkej kultúre prostredníctvom workshopov. V štvrtej fáze opisujeme koncepty a plány do budúcnosti, na ktorých pracujeme.

6.1 Propagačné a pomocné akcie

Na začiatku realizácie plánu bolo potrebné nájsť osobu pre komunikáciu s obcou kompetentnú konať v týchto veciach. Ňou sa stala kultúrna pracovníčka obecného úradu. Druhým významným kontaktom sa stalo Podtatranské múzeum v Poprade. Vďaka tomu sme už v roku 2015 zorganizovali prvé verejné otvorenie priestorov dielne pre verejnosť aj s komentovanou prehliadkou vôbec. Priamo v centre osláv bol rozložený informačný stánok a návštevníkov do odľahlejšej časti obce vozil traktor s vlečkou. Budova však chátrala a aj najvyšší predstavitelia obce mali snahu budovu zbúrať (čo im našťastie nedovolil len fakt že budova je zapísaná ako národná kultúrna pamiatka). 40 rokov chátrania sa však podpísalo na stave budovy, preto sme ešte v lete 2014 a následne v lete 2015 zorganizovali pomocnú brigádu na zveľadenie objektu dielne, pričom sme po konzultácii s okresným pamiatkovým úradom na vlastne náklady natierali drevené časti domu hydroxidom sodným, ktorý mal zabrániť a aj zabránil šíreniu sa červotočovi. Následne bolo nutne zaistiť padajúci strop provizórnymi podperami a vyrovnať terén pozemku a skrášliť okolie kvetinovou výzdobou.

Koncom septembra 2016 sa v našej obci konal multižánrový festival študentov Fakulty umení Technickej univerzity v Košiciach na tému „Zabudnuté sýpky v Hranovnici“. Počas tohto festivalu bol do jednej zo zachovalých sýpok umiestnený dataprojektor a počas celého festivalu sme robili prednášky o modrotlačí v Hranovnici. Súčasťou prezentácie bola aj menšia expozícia originálnych modrotlačiarckých foriem, sukní a iných odevov z modrotlače, ktoré nám požičali obyvatelia a Podtatranské múzeum v Poprade. Znova sme takto rozšírili povedomie o remesle medzi domácim, ba i cezpoľným obyvateľstvom.

23. októbra 2017 počas Dňa Prešovského kraja sme v rámci dňa otvorených dverí prednášali o modrotlačí hosťom na Obchodnej akadémii v Poprade. Po obede sme prednášali pre verejnosť o tomto remesle aj v Podtatranskom múzeu v Poprade. Tejto prednášky sa zúčastnili aj vrchní predstavitelia obce, s ktorými sme sa verejne zaviazali pokračovať v rekonštrukcii a propagácii objektu (sľub ostal nenaplnený). O prednáške informovalo lokálne spravodajstvo ako Hranovnický spravodajca či Popradské noviny. V rámci týchto aktivít sme zhotovili prospekt, ktorý v skratke opisuje hranovnickú modrotlač a zaujímavé miesta v Hranovnici. Sú v ňom kontaktné údaje, na ktoré sa potencionálny turista môže nahlásiť na prehliadku s výkladom zadarmo. Prospekt sme umiestnili do Mestského informačného centra v Poprade, lebo práve tam s ním môžu najlepšie prísť do kontaktu potenciálni turisti. Najväčším a zároveň najjednoduchším produktom cestovného ruchu, ktorý zabezpečí žiadanú propagáciu cieľového miesta, je pohľadnica. Vo voľnom čase sme navrhli a vytvorili originálne pohľadnice, na ktorých je zachytená modrotlačiarcka dielňa v Hranovnici. Tieto nami vytvorené pohľadnice sme umiestnili do Mestského informačného centra v Poprade a na obecný úrad v Hranovnici. Pri príležitosti výstavy „Výroba modrotlače z dielne Elemíra Montška v Hranovnici“ v roku 2018 boli pohľadnice umiestnené aj v Podtatranskom múzeu v Poprade, kde ich návštevník mohol dostať zadarmo. Na internete môže záujemca nájsť našu

facebookovú stránku o hranovnickej modrotlačí a vytvorili sme aj novú doménu s touto témou na Wikipédii. Obidve tieto stránky pokladáme za dôležité pri prvotnom informovaní sa potenciálneho turistu.

V uplynulých rokoch sme sériu etnografických výskumy, ktoré boli zamerané na riešenie problematiky modrotlače v obci Hranovnica. Za informáciami sme išli k dedinskej výrobkyni krojov a vedúcej FS Kochman pani Marte Vallušovej (nar. 1946), bývalej vedúcej folklórneho súboru a ocenennej folkloristky Márii Šmelkovej (nar. 1945), susede Elemíra Montška pani Olivii Slavkovskej (nar. 1933), informácie ďalej poskytol Ján Kušnierik (1945), ktorí pomáhal majstrovi E. Montškovi v 60tych rokoch aj pri výrobe a manželia Oltsnauerovci, ktorí sú najbližšou žijúcou rodinou E. Montška a mali sa stať pokračovateľmi tradície dielne. Výpis a nahrávku z výskumu ako hodnotný materiál si do etnologického archívu uchovalo aj Podtatranské múzeum v Poprade. Očakávaný výsledok však ani jeden rozhovor nepriniesol. Hoci sa nám podarilo zistiť rôzne iné zaujímavé informácie, tajomstvo receptu k papu zmizlo spoločne so smrťou majstra Montška. Podtatranské múzeum v Poprade má v depozitári originálny receptár písaný v nemčine z roku 1890, ktorý používal aj Elemír Montško. Ten sa nám nepodarilo dostať na preklad, keďže za takouto činnosťou nám ju, ako fyzickej osobe múzeum ako zbierkový predmet vysokej hodnoty nemôže zapožičať.

Po rozviazaní pracovného pomeru obce s kultúrnou pracovníčkou, pričom problém tkvel v neochote obce pokračovať na rekonštrukcii objektu sme sa prestali aktívne zapájať do obnovy a zveľad'ovania dielne. Zamerali sme sa na vytvorenie vlastného občianskeho združenia a živnosti na výrobu modrotlače pričom s požehnaním najbližšej rodiny E. Montška sa môžeme pokladať za jeho pokračovateľov a pokračovateľov tradície Hranovnickej modrotlače.

6.2 Projekt modrotlačovky

V septembri 2017 nám naša škola umožnila zapojiť sa do projektu INOVEUM. Je to program podpory podnikania stredoškolákov od spoločnosti Embraco v regióne Spiš. Mladým stredoškolákom pomáha rozbehnúť originálny podnikateľský nápad. Cieľom je spoločne zvýšiť kvalitu života cez zodpovedné podnikanie. Celý program trval osem mesiacov, počas ktorých sme absolvovali spolu 25 hodín praktických školení od expertov, ktorí nám pomohli rozbehnúť projekt od nuly. Prišli sme s nápadom znovu založiť modrotlačiarisku dielňu v Hranovnici. Aj napriek pomoci mentorov sme nedosiahli funkčný podnikateľský plán, práve z dôvodov nepoznania základných potrieb pre výkon tohto remesla.

Celková myšlienka však zaujala a prišli sme tak so sekundárnym riešením, ktorým by sme odštartovali našu prácu v tomto odbore. Konečným produktom sa stali rifle modrotlačovky. Založili sme si dielňu na opravu starých a výrobu nových riflí, pričom od klasických riflí sa líšia nášivkami z originálnej látky z modrotlače. Nášivky sa prišívajú väčšinou pod roztrhané miesta, keďže roztrhané rifle sú dnes v móde. Zároveň však pod nimi nebude v zime chladno. Naším hlavným segmentom trhu sú ženy vo veku 16 až 22 rokov. Prioritný segment nevylučuje existenciu inej varianty. Dostali sme 100 eur na výrobu prvého prototypu. Ten pred porotou obstál a získali sme tak aj grant na rozbehnutie podnikania vo výške 500 eur. Založili sme webovú stránku na www.modrotlačovky.sk, na ktorej o nás a našich službách môžu záujemcovia nájsť bližšie informácie. Výrobu sme oficiálne začali v máji 2018. Cena za nové rifle bola 29 eur. Druhým variantom sú recyklované rifle. Tu nám zákazník sám pošle svoje staré rifle a podľa jeho vlastných požiadaviek mu ich pretvoríme na modrotlačovky. Cena tejto varianty bola 14,99 eur vrátane poštovného. Látku na nášivky sme dovážali od originálneho farbiara Mateja Rabadu. Projekt sme pozastavili v roku 2019 pre

nedostato voľného času, keďže sme sa zamerali na výrobu originálnej modrotlače. Neodmietame však myšlienku neskôr oba projekty prepojiť. Za dva roky bez akejkolvek propagácie sme vyrobili skoro 30 modrotlačoviek.

6.3 Od bieleho plátna k modrému zlatu

V júli 2018 vysielala Slovenská televízia počas reklamy upútavku na novú reláciu „Remeslo má zlaté dno“. V nej majstri zabudnutého remesla hľadali nových učňov a pred zrakom kamier mali možnosť učni priučiť sa rôznym remeslám. V ukážke vystúpil aj modrotlačiar majster Peter Trnka. Neváhal som sa prihlásiť na konkurz za učňa práve do jeho dielne. Bol som vybraný z 50-tich uchádzačov do top sedmičky, z ktorej si už pred kamerou majster vyberal do finálnej trojky tých, ktorých zasväti do výroby. Celý proces tohto rýchlo učenia trval tri mesiace. Zo zármutkom som na jeho konci však musel konštatovať že sa jednalo len o obyčajnú televíznu reláciu nie o reálne učenie. Majster Peter Trnka sa viac krát vyjadril že to robí len pre peniaze a neprezradil tam nič čo nebolo nevyhnutne potrebné. Aj napriek tomu som mohol nabráť potrebný grif a všímať si detaily strojov, s ktorými sme pracovali. Po návrate z tohto rýchlo učenia som si doma sám vytvoril provizórnu modrotlačarsku dielňu, pričom k jej tvorbe som využil koncept starej dielne Elemíra Montška a vychytávky od Petra Trnku. Najväčším dodnes nevyriešeným problémom sa stála kýpa na farbenie, ktorú nemám kde vykopať preto používam ako alternatívu plastovú nádobu. Modrotlačiar ale potrebuje hlavne pap a indigo. Kvôli povahe týchto produktov nebudem zverejňovať bližšie informácie. Pap sa mi podarilo uvariť na 7 pokus každým novým varením prichádza aj nová (horšia alebo lepšia verzia). Nadviazal som spoluprácu s maďarskou dielňou Orokkék cez ktorú dovážame indigo. Na 50 metrov plátna sa spotrebuje asi 0,5kg indigového prášku, pričom tento prášok sa dá zohnať už len cez veľkoobchodné reťazce s minimálnou objednávkou 25kg o cene od 500€. Z tohto dôvodu je výroba modrotlače drahou záležitosťou a cena za jeden meter bavlny o šírke 140cm je tak vykalkulovaná na 18€ po zaokrúhlení.

Napriek tajnostiam s receptom je rovnako dôležitá ponuka vzorov. Rozhodol som sa ísť tradičnou cestou výroby matríc a nie výroby pomocou sieťotlače. Kontakoval som dielňu M. Bartose v Českej republike. Výroba jednej matrice 25x25 cm podľa starého originálu by stála okolo 800€. Z tohto dôvodu som začal s vyrezávaním matríc sám.

Momentálne je projekt obnovy modrotlačiarkej dielne v Hranovnici vo fáze rozvoja. V roku 2019 sme zrealizovali výstavu spojenú s workshopom počas festivalu Slávnosti pod Kráľovou Hoľou v Liptovskej Tepličke. V roku 2020 sme obdobnú výstavu mali uskutočniť v Českom meste Jablunkov. Nepriaznivá situácia spojená s pandémiou ochorenia COVID-19 nám to neumožnila. Napriek tomu sme boli oslovení podieľať sa na realizácii výstavy „Remeslo má modré dno,, vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach. Po konzultácii s rektorkou výstavy bolo našou hlavnou úlohou zabezpečiť závesy s šiestimi variantami modrotlače. Prvou bola klasika negatívna tlač, druhou bola pozitívna tlač (otláčanie modrého vzoru na biely podklad), vyvážovanie (spôsob primitívnej batiky), štvrtou bolo vyvážovania fazuliek do plátna (spôsob farbenia typický pre okolie Piešťan), piaty spôsob bola negatívna tlač s žltým vzorom a šiesty spôsob bolo metličkovanie (vzor sa vytvára kvapkaním papu na plátno pomocou bazovej metličky). Niektoré z týchto spôsobov boli použité na Slovensku po viac ako pol storočí a do konca februára 2021 dopĺňajú výstave remeslo má zlaté dno aj v online prehliadke východoslovenského múzea. Rovnako sme pre túto príležitosť vytvorili špeciálnu maticu s logom východoslovenského múzea. Počas jesene 2020 sme v spolupráci východoslovenským múzeom uskutočnili dva remeselné workshopy pre verejnosť na ktorých si záujemcovia mohli skúsiť potláčania vzorov aj farbenie. Momentálne pracujeme na výrobe ďalších vzorov podľa predlôh matríc z dielne Elemíra Montška.

6.4 Koncepcia plánu do budúcnosti

Aktuálna situácia s celosvetovou pandémiou nabúrila harmonogram pripravovaných výstav a workshopov. Na rok 2021 máme naplánované len natáčanie vzdelávacej relácie „Lipták na Východe“, venovanej modrotlači a modrému remeslú v Hranovnici. Aktuálne pracujeme na vyrezávaní replík matríc a rozširovaní vzorkovníka. V roku 2019 sme dostali ponuku od veľvyslanectva Slovenskej Republiky v Kuvajte o zrealizovanie výstavy a workshopu na ich pôde. Pre nedostatok financií sme plán nikdy nezorganizovali, no koncept takejto propagácie ostáva do budúcnosti. Najbližším projektom do leta 2021 bude dodanie modrotlačových záster pre FS Vagonár z Popradu a pokiaľ situácia dá tak predaj výrobkov spojených s malou výstavou počas ELRO 2021 v Kežmarku.

7 ZÁVER

Kompletne obnoviť starú dielňu v obci je ťažké, pretože po posledných voľbách do Obecného úradu v Hranovnici sú miestni obyvatelia rozdelení do niekoľkých skupín a nezištná pomoc sa od nikoho nedá očakávať. Napriek tomu si budeme stáť za vytýčenými cieľmi. V roku 2016 sa vymenila na dielni strecha a v roku 2018 boli spevnené steny dielne a celý objekt bol vymaľovaný, čo je dobrým krokom vpred. Naši miestni poslanci však plánmi a hlavne výdajmi na rekonštrukciu nie sú nadšení a tak sme ich museli niekoľkokrát na zastupiteľstve presviedčať, aby do obnovy modrotlače investovali. V pláne máme tiež postaviť pred vchod do obce tabuľu, ktorá by signalizovala pocestným možnosť zastávky. Po zrekonštruovaní objektu by sme v priestoroch chceli otvoriť múzeum, ponúkať zaujímavé ubytovanie pre hostí (v podkroví) a organizovať aj fotografovanie novomanželov vo folklórnom prostredí.

Za najúspešnejší považujeme krok k udržanou duchovnej tradície. Znovu obnovenie modrotlačiarkej výroby na jej starých koreňoch už dnes prispieva k uchovávanou a ku šírenou povedomia o farbiarskom remesle na Spiši. V budúcnosti vidíme príležitosť hlavne v nových výstavách, ktoré by boli venované tomuto tradičnému remeslu. V závere môžeme konštatovať že plán znovuzrodenia modrotlačiarkej dielne v Hranovnici bol úspešný a založili sme tak tretiu nezávislú modrotlačiarSKU dielňu na Slovensku.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. Bekešová, Elena. 2014. Výroba modrotlače z dielne Elemíra Montška v Hranovnici.
Poprad: Podtatranské múzeum v Poprade, 2014. 108 s. ISBN: 978-80-696585-5-9
2. Danglová, Oľga. 2014. Modrotlač na Slovensku. Ústav etnológie SAV, Bratislava, 2014.
375 s. ISBN: 978-80-89639-12-0
3. Krišková Zdena. 2012. ETNOKULTÚRNE KONTEXTY VÝROBY MODROTLAČE
Modrotlačiariska dielňa v Hranovnici. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2012.
205 s. ISBN: 978-80-557-0380-0
4. Vydra Josef. 1954. ĽUDOVÁ MODROTLAČ NA SLOVENSKU. Tvar výtvarné
nakladateľstvo Bratislava, 1954. 74 s. ISBN: nemá
5. Roth, Peter a kolektív. 1998. Dejiny obce Hranovnica. Hranovnica: Obecný úrad
Hranovnica, 1998. 164 s. ISBN: 80-967962-3-2
6. Roth, Peter. 2017. História obce. (cit. 2017-01-02.) Dostupné na internete:
www.hranovnica.sk
7. Slovak Commision for United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
(cit. 2019-02-02.) Dostupné na internete: www.unesco.sk/modrotlac

ZOZNAM PRÍLOH:

Príloha A: Fotografie obce Hranovnica

Príloha B: Historické fotografie modrotlačiarenskej dielne v Hranovnici

Príloha C: Aktuálne fotografie modrotlačiarenskej dielne v Hranovnici

Príloha D: Kópia prospektu

Príloha E: Kópia pohľadnice

Príloha F: Fotografie z podujatí

Príloha G: Fotodokumentácia projektu Modrotlačovky

Príloha H: Vlastné tvorenie modrotlače

Príloha A: Fotografie obce Hranovnica

Obr. 1 Hranovnica pred druhou svetovou vojnou pohľad z juhu (fotoarchív obce Hranovnica)

Obr. 2 Zimný pohľad na Hranovnicu z juhu (foto: Adam Benko)

Obr. 3 Letný pohľad na sypance „lemhauzy” (foto: Adam Benko)

Obr. 4 Rímskokatolícky kostol v zime
(foto: Adam Benko)

Obr. 5 Rímskokatolícky kostol v lete
(foto: Adam Benko)

Príloha B: Historické fotografie modrotlačiarenskej dielne v Hranovnici

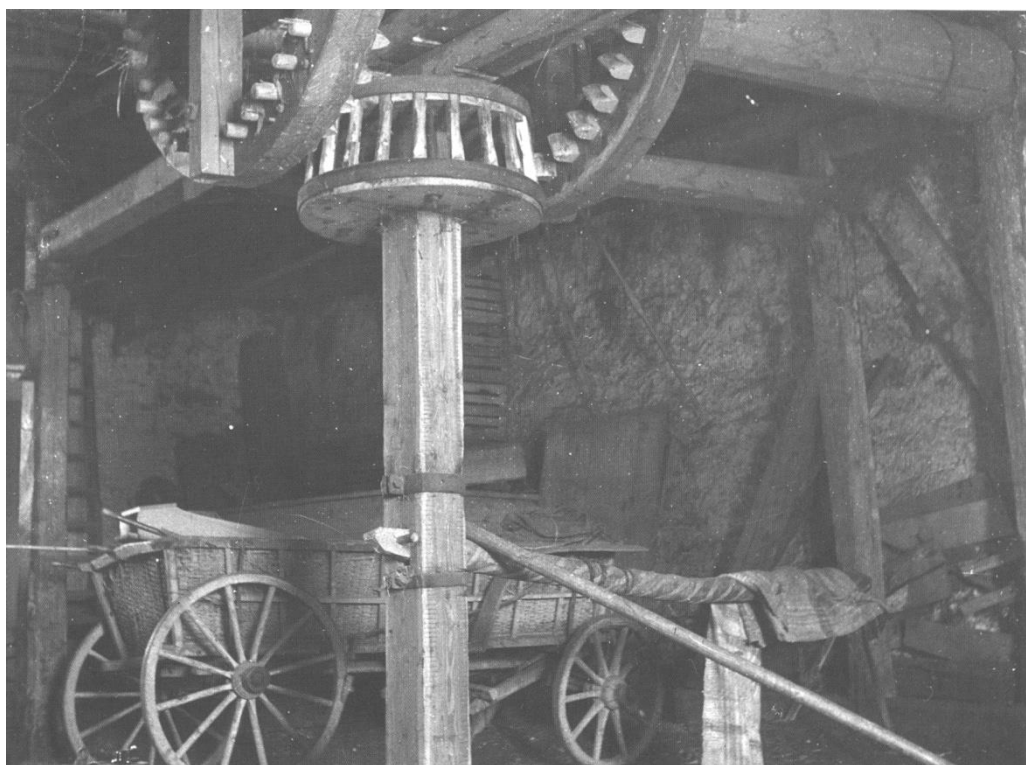
Obr. 6 Dielňa v roku 1946, E. Montško v strede (fotoarchív Podtatr. múzeum v Poprade)

Obr. 7 E. Montško a jeho sestra pri práci, 1962 (fotoarchív Podtatr. múzeum v Poprade)

Obr. 8 E. Montško pri práci, 1962 (fotoarchív Podtatr. múzeum v Poprade)

Obr. 9 Mangel', 1962 (fotoarchív Podtatr. múzeum v Poprade)

Príloha C: Aktuálne fotografie modrotlačiarenskej dielne v Hranovnici

Obr. 10 Modrotlačiariska dielňa – Predný dom, pred rekonštrukciou – 2015
(foto: Adam Benko)

Obr. 11 Modrotlačiariska dielňa – Predný dom, leto 2018 (Foto: Adam Benko)

Obr. 12 Modrotlačarska dielňa – stodola s mangľom – 2015 (Foto: Adam Benko)

Obr. 13 Modrotlačarska dielňa – stodola s mangľom – leto 2018 (Foto: Adam Benko)

Obr. 14 Modrotlačiariska dielňa – hospodárske budovy so stodolou v pozadí
– leto 2002 (archív Podtatranského múzea v Poprade)

Obr. 15 Modrotlačiariska dielňa – hospodárske budovy so stodolou v pozadí
– leto 2018 (Foto: Adam Benko)

Obr. 16 Modrotlačiariska dielňa – objekt tlačiarne, nachádzajúci sa oproti prednému domu
- január 2020 (Foto: Adam Benko)

Príloha D: Kópia prospektu

Obr. 17 Strana jedna a štyri (vpravo jedna, vľavo štyri)

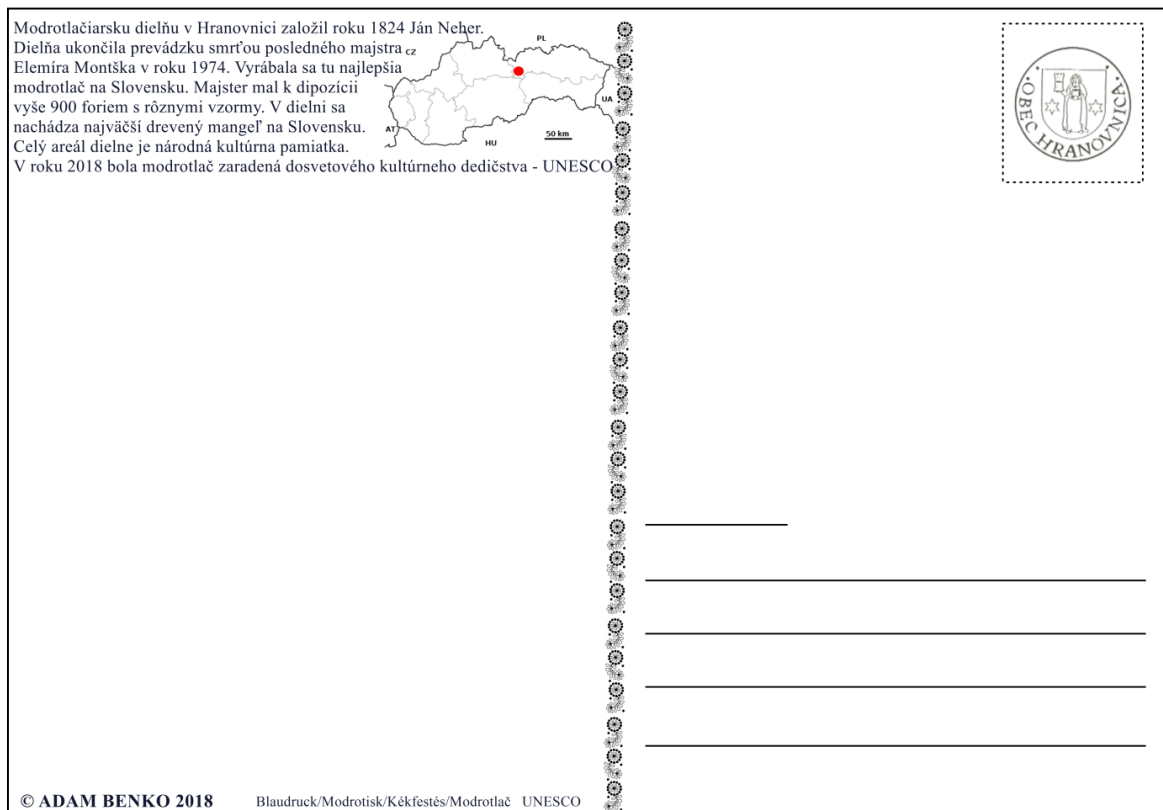

Obr. 18 Strana dva a tri (vľavo dva a vpravo tri)

Príloha E: Kópia pohľadnice

Obr. 19 Predná strana pohľadnice

Obr. 20 Zadná strana pohľadnice

Príloha F: Fotografie z podujatí

Obr. 21 Prezentácia o modrotlačí v jednej zo sýpok počas festivalu „sýpky v Hranovnici“

Obr. 22 Prehliadka dielne počas Dňa obce – traktor s návštevníkmi (Foto: Adam Benko)

Obr. 23 Hydroxidová brigáda
(Foto: Zdenka Benková)

Obr. 24 Hydroxidová brigáda
(Foto: Zdenka Benková)

Obr. 25 Výstava modrotlače na slávnostiach „Pod kráľovou hoľou,, v Lipovskej tepličke
(foto Adam Benko)

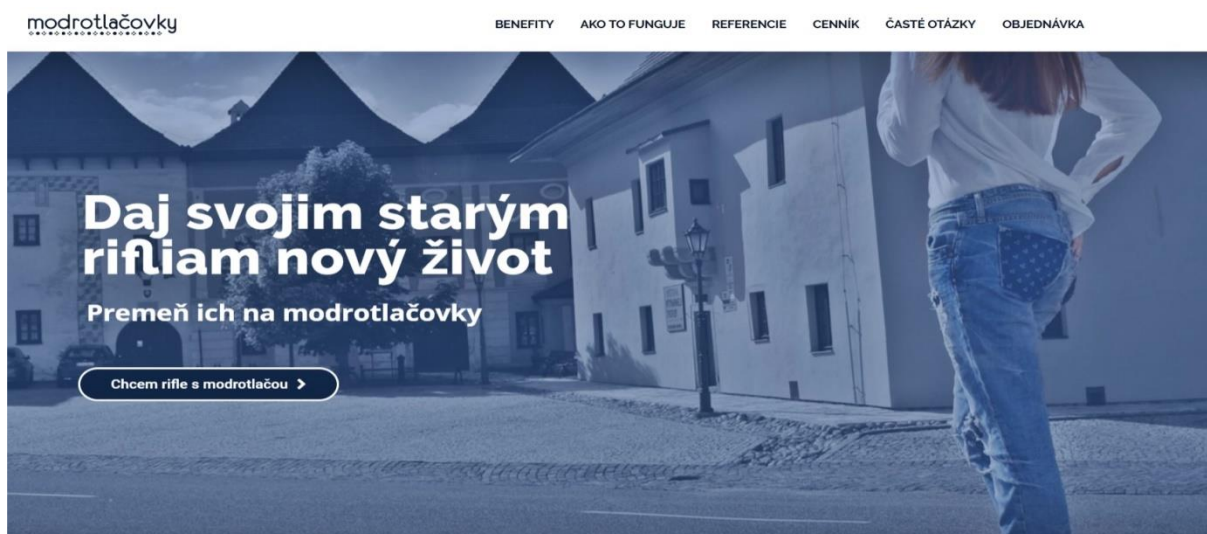

Obr. 26 Workshop na slávnostiach „Pod kráľovou hoľou,, v Lipovskej tepličke
(foto Adam Benko)

Obr. 27 Workshop vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach
(foto Adam Benko)

Príloha G: Fotodokumentácia projektu Modrotlačovky

Obr. 28 webová stránka projektu (foto Adam Benko)

Obr. 29 hotový produkt „modrotlačovky,, (foto Adam Benko)

Príloha H: Vlastné tvorenie modrotlače

obr. 30 technika vyvážovania (foto Adam Benko)

obr. 31 technika pozitívnej tlače (foto Adam Benko)

obr. 32. technika kropenia (foto Adam Benko)

obr. 33 nová matrica pre VSM (foto Adam Benko)

Obr. 34 Výroba novej matrice podľa starého originálu (foto Adam Benko)

Obr. 36 Výroba metráže – nanášanie papu na látku v dielni (foto Adam Benko)

Študentská vedecká odborná činnosť (ŠVOČ)

ŠVOČ ponúka študentom vysokých škôl možnosť vypracovať odborné práce na témy súvisiace s oblasťou štúdia. Práca bola zaradená medzi víťazné a najlepšie práce v jednotlivých sekciách súťaže Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) za rok 2021 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Všetky ocenené a publikované práce v časopise Prohuman za rok 2021 nájdete tu: <https://www.prohuman.sk/category/typ-prispevku/the-best-of-svoc-2021>

Kontaktné informácie

UNIVERZITA
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA **FILOZOFICKÁ**
V NITRE **FAKULTA**

Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67, 949 01 Nitra
<https://www.ff.ukf.sk>

